

*О. Г. Бутенко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
теорії та методик дошкільної освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ВПЛИВ ПЕДАГОГА ТА ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ НА СТАНОВЛЕННЯ МОРАЛЬНОСТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА

Аналіз теоретичного та практичного спадку відомих зарубіжних та вітчизняних педагогів і дослідників (Б. Бітінаса, П. Блонського, В. Бочарової, М. Гур'янової, З. Зайцевої, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Коваль, Г. Лактіонової, А. Луначарського, А. Макаренка, М. Монтесорі, В. Оржеховської, Й. Песталоцці, О. Пилипенко С. Русової, В. Семенова, В. Сухомлинського, С. Шацького, Р. Штейнера, Т. Яркіної та ін.) переконливо доводить, що вирішення завдань виховання особистості можливе при єдності зусиль педагогів, сім'ї, самої особистості, колективу в якому вона формується і соціально організованого мікросередовища.

Особливу роль у розвитку особистості дитини відіграє педагог: саме він сприяє створенню найбільш сприятливого для навчально-виховного процесу мікросередовища, що сприяє психічному розвитку дошкільника і керує взаємовідносинами, що виникають в групі однолітків.

Вивченню особистісних і професійних якостей педагога, його стилів взаємодії з вихованцями присвячені дослідження Б. Ананьєва, А. Бодальова, Є. Панько та ін. «У вихованні все має бути заснованим на особистості вихователя, оскільки виховна сила ллється лише із живого джерела людської особистості, – писав К. Ушинський. – Тільки особистість може вплинути на розвиток і самовизначення особистості, тільки характером може бути створений характер» [6, с. 63-64]. Розвиваючи цю думку, А. Мудрик стверджує: «Лише, бачачи в собі

особистість, педагог може в кожній дитині побачити неповторну особистість» [4, с. 68].

Одним із факторів, що впливає на розвиток особистості дитини, є стиль спілкування, притаманний вихователю. Н. Маслова дає таке трактування: «Стиль педагогічного керівництва – це прийоми виховної взаємодії, що проявляються в типовому наборі вимог і очікувань відповідної поведінки дитини» [2, с. 131].

Як зазначають дослідники, сам собою стиль спілкування не виробляється, до цього призводять певні особистісні характеристики. Так, наприклад, люди самовпевнені, самолюбиві, неврівноважені і агресивні схильні до авторитарного стилю. До демократичного стилю схильні люди з адекватною самооцінкою, врівноважені, добродушні, чуйні і уважні до інших.

Існує й інша типізація педагогів: їх поділ на «майстрів» і «не майстрів». У результаті комплексного дослідження було отримано характерні особливості «майстрів» і «не майстрів». Так, «майстри» мають високий рівень інтелекту; вони впевнені в можливостях розвитку дитячого інтелекту, стимулюють дітей до пошуку різних способів виконання завдань; їм притаманні педагогічна спостережливість, задоволення від спілкування з дітьми. «Не майстри» мають не досить високий інтелект; відносяться до дітей як до стихії, яку необхідно «тримати в кулаці», їхні вимоги носять погрозовий характер; в педагогічній діяльності мають місце педагогічні штампи.

У роботі з дошкільниками необхідні любов і чуйність. Вихователь замінює дітям маму під час її відсутності, і дитина чекає від нього такої ж уваги, тепла, ласки, готовності прийти на допомогу, захистити, втішити – одним словом, любові. Я. Коломінський вважає, що справжніх вихователів характеризує не сліпа любов і не тільки до обраних, а до кожної дитини: яскравої і скромної, надійної і розбишакуватої.

Н. Рейнвальд виокремлює п'ять базових властивостей особистості, що визначають діяльність педагога: 1) колективізм як врахування прав і інтересів інших, готовність до взаємодопомоги; 2) працелюбність, що проявляється в пошуку можливостей корисного вкладу власних сил; 3) допитливість; 4) здатність бачити прекрасне в довкіллі; 5) зосередженість як ціле направлене планування і самоконтроль.

Зазначаючи, що професійність в сучасних умовах набуває особливого значення, виокремлюють умови, що визначають високу професійну майстерність педагога: вміння співвідносити інформаційну функцію з функцією прогнозування і управління; творче відношення до власної діяльності; вміння бачити в дитині не лише об'єкт, а й суб'єкт виховання.

Психологи зазначають, що як тільки дитина починає взаємодіяти з однолітками в дошкільному навчальному закладі, на неї вперше починають впливати не лише члени сім'ї. Тобто, коли дитина входить в соціальну групу, її поведінка потрапляє під вплив членів цієї групи. Вона намагається отримувати підтримку і любов, і її поведінка буде приймати ті форми, які підкріплюються однолітками.

Дитячий виховний колектив є основною змістовною формою цілісного навчально-виховного процесу, ядром усієї виховної системи. В. Сухомлинський, вказуючи на значення колективу у формуванні особистості, зазначав, щоб керувати колективом і правильно спрямовувати його діяльність, керівник школи і всі вихователі повинні добре знати психічні, духовні, інтелектуальні особливості кожної дитини [5].

Вплив групи ровесників на моральне виховання дитини-дошкільника важко переоцінити. Організована вихователем, взаємодія дошкільника з однолітками викликає у нього переживання, на яких базується емоційно-ціннісне ставлення до себе як до суб'єкта гуманних стосунків. Воно обумовлюється оцінними впливами дорослих. Як зазначає С. Кулачківська,

«лише в результаті двобічних емоційних контактів, при яких дитина почуває себе об'єктом уваги і поваги з боку дорослого, у неї формується позитивне ставлення до його оцінки» [2, с. 90]. Таким чином, розвиток просоціальних мотивів на основі позитивних емоційних переживань найбільш інтенсивно відбувається за умов такого стилю керівництва з боку дорослого, при якому дитина стає рівноправним учасником діяльності і, при досягненні спільної мети, отримує можливість бути самостійною та проявляти ініціативу.

Однією з важливих характеристик колективу є його психологічний клімат. Сприятливий психологічний клімат передбачає створення педагогом у групі середовища, що характеризується взаємною довірою і повагою, відкритим і доброзичливим спілкуванням, відмовою від авторитарного стилю керівництва дитячим колективом, забезпеченням почуття захищеності кожної дитини.

Численними дослідженнями доведено, що у групах, де панує сприятливий психологічний клімат, що характеризується добродушними, безконфліктними стосунками між дітьми, наявністю спільної діяльності, відчуттям дітьми захищеності в групі і задоволення відносинами, нами виявлено достатній рівень сформованості моральності старших дошкільників. Цьому сприяє демократичний стиль спілкування вихователя з дітьми.

У групах, де педагоги обирають авторитарний чи ліберальний стиль спілкування з дітьми, психологічний клімат характеризується напруженими, конфліктними, вибірковими стосунками між дітьми, наявністю ізольованих дітей у групі, відчуттям дітьми почуття тривоги та неповноцінності, відсутністю спільної діяльності, та групової єдності. Діти, що виховуються в таких умовах, мають задовільний або низький рівні сформованості моральності у старших дошкільників.

О. Захаренко, описуючи досвід роботи педагогічного колективу Сахнівської середньої школи, зазначає, що виховна сила колективу, одним з головних завдань якого є формування свідомості, високих моральних якостей учнів, їх ставлення до праці, залежить певною мірою від того, наскільки пройняте їх життя творчістю, наскільки їх будням властиві поетичність, романтика, захопленість; формування у дітей почуття вдячності, обов'язку по відношенню до батьків, вчителів, вихователів, держави. Через увесь досвід А. Захаренка проходить організація виховної роботи з мікросоціумом Сахнівки. Це залучення до співпраці односельчан, батьків, випускників, що в свою чергу дало можливість досягнути позитивних результатів у вихованні дітей.

Досвід роботи В. Котирло [1] показав, що для оптимізації морального виховання дошкільників в групі однолітків необхідно:

- 1) збагачення спілкування дітей емоційними компонентами, посилення емоційної орієнтації на іншого;
- 2) оптимізація оцінних впливів педагога;
- 3) прийняття дитиною ігрових ролей, в яких гуманні прояви входять у рольові приписи;
- 4) включення дітей в спільну діяльність, що побуджується гуманними мотивами;
- 5) вчити проявляти дружелюбне відношення до довколишніх.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість стверджувати про роль педагога та важливість дитячого колективу в особистісному і моральному становленні особистості. Однак, більшість авторів розглядають розвиток особистості загалом, не акцентуючи своєї уваги на формуванні моральних якостей особистості дошкільника. Тому вважаємо за доцільне в наступних публікаціях детальніше зупинитися на вивченні впливу психологічного клімату дитячого колективу і самопочуття

дитини в ньому на становлення когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів її морального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Котирло В. К. Виховання культури поведінки у дітей дошкільного віку / В. К. Котирло, О. І. Кульчицька. – К. : Рад. школа, 1963. – 56 с.
2. Кульчицька О. І. Моральне виховання дошкільників / О. І. Кульчицька. – К., 1967. – 32 с.
3. Моральное воспитание дошкольников : из опыта работы / [сост. : Л. В. Артемова, Е. А. Таранова]. – К. : Рад. шк., 1984. – 136 с.
4. Мудрик А. В. Социальная педагогіка / А. В. Мудрик. - М. : Академия, 1999. – 234 с.
5. Сухомлинский В. О. Вибрані твори [Текст]: в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976–1977. – Т. 5 : Бачити себе. – 1977. – 639 с.
6. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2 т. / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. школа, 1983. – Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки. – 488 с.